

a gyermekeknek társadalmi (iskolai) otthona, a kik erre az intézményre teljesen rá vannak utalva?

A kérdésre nem adunk egyenes feleletet. Először is azt mondjuk meg, hogy milyen ne legyen. Ne legyen az otthon se iskola, se börtön; hanem legyen az, a minnek a nevét viseli: otthon. Hasonlatos szellemben, erkölcsben a jó szüleiházhoz. Az otthon vezetője ne legyen se *tanító*, se *porkoláb*. Ne fűzze az erőszak, a dresszura lánczára a gyermek hajlamát, akaratát, de a hivatott nevelő fölényével láthatatlanul, észrevétel nélkül irányozza azt.

Az otthon vezetésére hivatott pädagogus kell, a ki ambícióját helyezi abba, hogy a szülőt pótolja.

A gyermek-otthon főelve: a cselekvés, a fizikai és szellemi mozgás, az élet. Játék, szórakozás, munka (nem «tanulói», hanem igazi productiv tevékenység: kézi-munka, rajz, írás stb.). Ezek váltakozzanak szünetlenül, hogy a gyermek jól érezze magát. A fogság emléke ne keserítse későbbi éveit.

Hogy a gyermekek az otthonban családot képezzenek, ahhoz még a hivatott nevelőn kívül is kell valami: kell, hogy ne legyenek sokan és kell hely a szabadabb mozgásra. Ebből az következik, hogy a gyermek-otthonnak a külső feltételei sem olyan jelentéktelenek, mint a minőknek első pillanatra tetszenek, és már csak e miatt sem lehet a gyermek-otthonokat mintegy varázsütésre előteremteni.

Az olyan gyermek-otthon, a melybe derűre-borúra veszik fel a gyermekeket, a melynek vezetője valamely minden hivatottság nélkül való kezdő ember, a melynek helyiségében egymás hátán vannak, csak csúffá teszi az Otthon nevét. Az ilyen otthonnál sokkal többet ér az utcza, melynek mételyező hatása alól ki akarjuk vonni a gyermekeket, mert az utcza jobban nevel mint — a börtön.

EMBER JÁNOS.

A SZILÁGYSOMLYÓI FIUISKOLA TÖRTÉNETÉHEZ.

Általános ismeretes, hogy a nagyobb református egyházközségek a tanítóképző-intézetek felállítása előtt, oly végzett theologusokat alkalmaztak tanítókul, kiket a collegiumokban alkalmasaknak ismertek a tanításra s kik e tanítóság díjából pénzt akartak gyűjteni, hogy külföldi akadémiákra mehessenek. — Szükségből alkalmaztak tanfolyamon levő, másod-harmadéves theologusokat is, kik magán úton készültek el vizsgálataikra. — Rendszerint három évig tartott e tanítósokadás, de gyakran megszakadt a szolgálat, különböző okok

miatt, például ha a végzett theologust lelkésznek választották időközben valamelyik egyházközségben, vagy az alkalmazott nem vált be. — Volt eset arra is, hogy egy-két évig nem tudtak tanítót ajánlani a kollegiumból. Sok panasz érkezett a kolozsvári kollegiumhoz a miatt, hogy a kibocsátott tanítók nem feleltek meg magaviselet, tanítói működés tekintetéből vagy betegség miatt. — Általában nyomoruságos állapotok voltak ezek; de sokáig nem segítettek rajtok, részint szegénység miatt, részint megszokásból.

Rectoroknak nevezték az ily tanítókat. Kevés fizetést adtak nekik, sokat vártak tőlük. Fogalmat ad erről a szilágysomlyói rectornak 1837-ben megállapított fizetése. E szerint a rector javadalma: 1. a lecsméri mindenféle gabona-, bor-, bárány- és méh-dézsmanak fele része. 2. A somlyói ev. ref. egyházbeli egész gazda, kinek szőlője van, fizet évenként két veder bort; a kinek szőlője nincs, de egész gazda, fizet 30 krajczárt; a szőlőtlen fél gazda ennek felét. — Mikor pedig bor nem terem, a kiszabott két veder bor árát a helybeli egyháztanács határozza meg, hogy az időhöz képest mennyivel váltsák meg. A kinek pedig szőlője van s termése is van, de a bort be nem szolgáltatja, a helyett tartozik annak szüreti árát befizetni — váltópénzben. 3. A praediciós halott temetésén, midőn a gyermekekkel kimegy, fizetnek harminczhat krajczárt, az énekszóval való temetésért fizetnek 30 krajczárt. — Ha a maga könnyebbségeért s a gyermekeknek jobban lehető tanításáért, maga mellett tanítót tart, erre az egyház 40 váltó rhenes frtot engedélyezett, ha pedig ennek kötelességét is maga végzi, ez összeget is maga veszi. 5. Évenként kapni fog 16 szekér tüzifát vagy ennek folyó árát. 6. Kap cameraticum beneficiumot Deésaknáról 25 magyar frtot ezüstben. — A tandíj: *a)* az olvasóktól 25 denárt; *b)* a declinistáktól és conjugistáktól 75 denárt; *c)* a grammatistáktól egy magyar frtot; *d)* a syntaxistáktól két magyar forintot; *e)* a rhetoroktól és poétáktól három magyar forintot ezüstben.

A tanuló gyermekek száma most 52, melynek több vagy kevesebb volta a rector szorgalmatosságától függ. E fizetésért köteles a rector a szorgalmas tanításon kívül a canonica órákon hatot praedikálni; egyébkor is, mikor tiszteletes papunkat törvényes okok akadályozzák, köteles mind vasárnap praedikálni, mind hétköznapokon a templomban könyörögni. Ezen kívül minden nap, az énekes gyermekekkel, délelőtt és délután is templomba menni; és magát úgy viselni, mint józan életű, tiszta erkölcsű, belső személyhez illik; elöljáróit érdemök szerint megbecsülni, rendeléseiknek engedelmeskedni, hogy az érdemlett becsületet s kedvességet méltán megnyerhesse.

Ily reménység mellett a meghívás az 1840-dik év június hó-

napja utolsó napjáig és így három egész esztendőre torjed. Kelt a szilágy-somlyói ev. ref. egyháztanács gyűlésében, 1837 április 9-én. Aláírta Szathmáry Dániel insp. főcurator.

Az egyházközség, a kolozsvári ev. ref. collegium tanári karához intézett kérésében, panaszosan adja elé, hogy a mult iskolai év végén. rectornak kirendelt Vas Sámuel papnak választotta a borzási egyház, a Szilágy-somlyón tartott egyházi partialis synodus ezt helybenhagyta s azóta a fiugyermekek tanító nélkül vannak. Örülnek ugyan tanítók elömenetelésének, de a változás kárát annál is inkább érzik, mert a Bonczhidára távozott Kovács József példájával együtt, két év alatt ez már a második változás. Vas Sámuel idejövetelésének alig van kilencz hónapja. Kérik tehát a tanári kart, hogy egy tanulni és tanítani szerető, jó erkölcsű ifjut küldjön ki, a ki magát három évre kötelezze.¹

*

A lecsméri dézsmát Bethlen Gábor fejedelem adományozza. 1615-ben a somlyói ludi magister Sályi Tamásnak s minden következő utódainak.² Ebből következtethetjük, hogy az iskola a XVI. században már megvolt; de a tanítók közül csak Sályi Tamás nevét ismerjük. A rectorokat Debreczenből vagy Kolozsvárról kérték. A XVIII. század elején élt egyik kronikás szerint oly szép iskolát emeltek Somlyón, hogy syntaxisták, poeták s rhetorok is voltak benne, még pedig nagy számmal, mert a vidékbeli magyar, sőt oláh nemeség is ide hozta gyermekeit tanulás végett. Mesteren és præceptoron kívül kántort is tartottak, mindeniket külön-külön tisztességes fizetéssel. A leánygyermekek tanítása a kántor kötelessége volt.³ 1781. és 1782-ben két tantermes iskolát építtetett az egyházközség, a rectornak pedig két szobából és konyhából álló köépületet emelt.⁴

Az egyházközség történetirója, Sályi Tamáson kívül, egy tanító nevét sem említi. Valószínűleg nem volt forrása. Én följegyezhetek néhányat, de szolgálatuk idejének pontosabb meghatározása nélkül és inkább az iskola folytonos működésének igazolására. E neveket a kolozsvári collegium «Nomina studiosorum» czimű kéziratából veszem. Az első Hunyadi Ferencz, ki 1670 körül szolgálhatott; ⁵ K. Helmetzi Miklós ⁶ 1673 körül; Papolczi Ferencz ⁷ 1676; Bölöni Pál ⁸ 1679: —

¹ A kolozsvári ev. ref. coll. kéziratárában 1830—1840. Positio 417. Litera 234. jegy alatt.

² Nagy László. A szilágy-szolnoki egyházmegye története. Névkönyv az erdélyi ev. ref. anyaszentegyház számára. 1878. 4. l. — ³ U. o. 10. l. — ⁴ U. o. 37. l. — ⁵ Nomina stud. 3. l. — ⁶ U. o. 4. l. — ⁷ U. o. 6. l. — ⁸ U. o. 15. l.

Kémeri Benedek,⁹ ki 1700-ban ellenőr (contra) volt a kollegiumban, valószínűleg a II. Rákóczi Ferencz idejében szolgált; T. Csengeri Pál, kiről azt jegyzik föl a kéziratban, hogy 1698-ban lett somlyai rector és hogy 1703-ban megölték.¹⁰ Viski János¹¹ 1720 körül, Baczoni György¹² ugyanezen idő körül; H. Bodoki Kelemen¹³ 1725 körül; Almási István¹⁴ 1730 körül; Márkusfalvi Pál¹⁵ 1734 körül; Gyöngyösi István,¹⁶ Bikfalvi Ferencz¹⁷ 1740 körül; Püspöki István¹⁸ 1742; Kisváradai József¹⁹ 1743; Komáromi József²⁰ 1746; Pap Ferencz,²¹ ki 1750-ben diósadi pap lett; Lövvő István²² 1750; Fagygyas István²³ 1751 körül; Benkő Ferencz²⁴ 1753 körül; Tsehi András²⁵ 1767 körül; Bitai András,²⁶ Pap János,²⁷ Erdélyi István,²⁸ Bethlendi János,²⁹ Konrát András,³⁰ Kovács Mihály,³¹ ki theologiai praeses volt; Bakos Dániel³² 1786 előtt; Nagy Mihály,³³ Sófalvi Sámuel³⁴ 1800-tól, azután pap lett; Elekes Aeneas³⁵ 1812-től; 1797 körül lehetett Vadas Pál.

TÖRÖK ISTVÁN.

ADAT LEÁNYNEVELÉSÜNKHÖZ.

Mint más református egyházközségben, Marosvásárhelyt is tanították a leánygyermeket. Szegényes, nyomorúságos volt e tanítás, de legalább olvasni, írni megtanították őket. Rendszerint a kántorok voltak a tanítók.

1771-ben azt panaszolja a marosvásárhelyi egyházközség, hogy kántora nem vállalta el a leánygyermeknek jó móddal való tanítását, holott köteles volna, a mint eleitől fogva, az eddig volt kántorok hivatalukhoz tartozó kötelességükből kifolyólag teljesítették is. E miatt kénytelenek voltak e munkára külön tanítót fogadni, új fizetés mellett s helyet is keresni. Minthogy más mód nem volt, az iskola mellett való házra, — melyet addig Nemes Gábor tiszteletes lelkész uram szalonnás kamarának tartott, — ajtót vágatván «a scholamesternek fordítottuk», mondják a panaszlók. Már két évig folyt itt a tanítás; de eladóvá tétetvén valamely polgári ház, néhányan megvásárolták az egyházközség nevében, kölcsön kért pénzen, 800 mfrttal; a tanítót odaköltöztetvén, elhatározták, hogy a korábbi szállást

⁹ U. o. 17. l. — ¹⁰ U. o. 20. l. — ¹¹ U. o. 22. l. — ¹² U. o. 24. l. —
¹³ U. o. 25. l. — ¹⁴ U. o. 27. l. — ¹⁵ U. o. 30. l. — ¹⁶ U. o. 31. l. —
¹⁷ U. o. 32. l. — ¹⁸ U. o. 33. l. — ¹⁹ U. o. 38. l. — ²⁰ U. o. 39. l. — ²¹ U. o.
40. l. — ²² U. o. 41. l. — ²³ U. o. 44. l. — ²⁴ U. o. 50. l. — ²⁵ U. o. 59. l. —
²⁶ U. o. 60. l. — ²⁷ U. o. 61. l. — ²⁸ U. o. 65. l. — ²⁹ U. o. 66. l. — ³⁰ U. o.
67. l. — ³¹ U. o. 71. l. — ³² U. o. 83. l. — ³³ U. o. 93. l. — ³⁴ U. o. 96. l. —
³⁵ U. o. 80 l.